

Les fotografies de la transformació de Montjuïc. Entre el 1915 i el 1922

La Junta Directiva de l'Exposició Internacional de Barcelona va tenir present, des de l'inici de les obres l'any 1915, la necessitat de crear un registre fotogràfic que documentés la transformació de la muntanya de Montjuïc. Aquesta necessitat es va concretar en la realització d'unes col·leccions de fotografies que s'agruparien en àlbums. Per a fer-les va recórrer a professionals del moment, atenent a més a les seves especificitats manifestes: fotògrafs paisatgistes per a realitzar els reportatges dels canvis de l'entorn, fotoreporters per a documentar les visites i actes als terrenys de l'exposició. Els fotògrafs realitzaven les preses i lliuraven les còpies i els negatius, que quedaven a les oficines de l'Exposició, i que servien a les diverses necessitats de la Junta: elaboració d'eines de documentació i registre, edició de postals, publicació en productes de difusió i de regal, i fins i tot decoració dels despatxos. Aquesta tasca recollidora va durar fins a la inauguració de l'Exposició Internacional l'any 1929, i l'any 1932 es van traspasar els negatius a l'Arxiu Històric de la Ciutat. Mancats de còpies que fessin àgil la consulta i l'organització, l'Arxiu les va reclamar a les oficines de la finida Exposició, que l'any 1933 va enviar a l'Arxiu els àlbums corresponents. En concret, es tracta de dues col·leccions d'àlbums amb informació fotogràfica des del 1915 fins al 1929, abans de la inauguració de l'Exposició. Una consta de 19 àlbums amb 3.789 fulls, amb il·lustracions fotogràfiques ordenades cronològicament, i té el títol d'"Álbum Pruebas Fotográficas". L'altra, amb enquadernació més luxosa, consta de 20 àlbums, amb 1.536 còpies ordenades temàticament, i amb el títol "Exposición Barcelona. Exposición Internacional de Industrias Eléctricas y General Española".

En el treball que presentem, ens hem centrat en el període entre el 1915 i el 1922, període en el qual la muntanya es transforma sense que s'endegui encara la construcció de palaus, i mostra, per tant, el canvi d'un paisatge rural a un paisatge urbanitzat. Al llarg d'aquests anys, la Junta encarrega reportatges a diferents fotògrafs i engrandeix la seva col·lecció d'imatges amb les guanyadores dels concursos fotogràfics que van fer per apropar Montjuïc als ciutadans en el marc de sengles festes populars (1918, 1921). A partir de 1922 canvia la forma de creació de registres fotogràfics tot incorporant a la seva plantilla la figura d'un fotògraf, el qual monopolitzarà la presa d'imatges.

Les fotografies dels àlbums mostren algunes de les aplicacions presents en el món fotogràfic del moment: fotografia documental, fotografia periodística, fotografia de concurs i fotografia com a eina de reproducció. En el primer cas, l'objectiu és mostrar els treballs que es duen a terme per a la urbanització de Montjuïc a través d'imatges de gran impacte visual, tant per l'enormitat de l'obra que mostren, com per l'encert fotogràfic dels professionals que les realitzen. L'ús de plaques de format 13x18 cm i 10x15 cm és el més usual, així com la tria del format apaïsat per representar l'objecte, però dins aquestes limitacions l'elecció de l'enquadrament compon unes vistes que no només són descriptives sinó també belles, tot jugant amb les diagonals dels nous traçats, l'aparició d'elements urbans i l'ampli abast de la mirada enmig d'un territori de clars

components rurals. Les imatges van més enllà de la simple plasmació i parlen de la maduresa del llenguatge dels fotògrafs.

En el segon cas, l'objectiu són les visites de personalitats a les obres de l'Exposició, i ens mostren els visitants en distints indrets de les obres. Tenen un marcat caire fotoperiòdic, on l'important és registrar l'acte puntual i els personatges que hi prenen part. Els seus autors són professionals que fa temps que capten imatges de factura similar per a les revistes de l'època. Un fet curiós és que no hi veiem a les imatges cap fotògraf, quan aquestes activitats en la vida social eren observades per un conjunt de fotoreporters, els quals podien aparèixer involuntàriament com a públic.

Un tercer grup de fotografies són les que formen part dels concursos fotogràfics convocats per la Junta de l'Exposició. No és una part important quant a volum, però té un tret diferencial respecte a la resta: el factor voluntari de crear una imatge *de concurs*, tot buscant aspectes bells o punts de vista que singularitzin les fotografies o bé que s'adiguin a les bases dels concursos, el tema dels quals acostuma a ser les obres en curs i la festa que se celebra. En aquest cas, destaca la presència de fotògrafs afeccionats enmig de professionals amb encara poca anomenada.

Hi ha un quart grup d'imatges fotogràfiques presents als àlbums que no aporten informació rellevant pel que fa al món fotogràfic: són reproduccions de plànols, de cartells, o de pintures, fotografies assequibles a tots els professionals amb ofici i d'autoria indestruïble.

Els fotògrafs que han deixat el seu testimoni visual en els àlbums, en la fase urbanitzadora de les obres, són diversos. Les Actes de la Junta referents als anys 1915-1922ⁱ mostren la diversitat d'encàrrecs en anotacions de lliuraments a fotògrafs i en l'aprovació de partides per a treballs fotogràfics. Les anotacions que hi figuren, juntament amb l'examen de les còpies dels àlbums, han permès determinar el grau de participació dels diferents fotògrafs en la construcció de la imatge de la transformació de Montjuïc.

A Josep Brangulí i Solerⁱⁱ, experimentat fotoreporter, corresponen les primeres imatges, datades des de finals de 1914 fins a mitjan 1916, i la seva presència en els àlbums respon a la primera tasca d'acumulació de material informatiu per part de la Junta de l'Exposició. Són un testimoni de l'ús de Montjuïc abans de les obres. Il·lustren les característiques de ruralisme i d'espai d'oci de les classes baixes d'una certa Barcelona: són fotografies de les fonts i dels *merenderos* de la falda de la muntanya, com Font Trobada, Font d'en Conna, de Tres Pins, de Torreforta; són vistes dels terrenys rurals i algunes estan preses per a fer grans panoràmiques. La seva aportació fotogràfica consta a les actes a partir de novembre de 1916, i acaba l'any 1918. Durant aquest període realitza múltiples vistes de les obres, però participa també en la realització de reportatges de visites.

El fotògraf que més va treballar en la primera època de la transformació de la muntanya va ser Luciano Roisinⁱⁱⁱ. Durant la primera dècada del segle XX, Roisin rendeix a bastament en la realització de postals geogràfiques i assoleix

una gran experiència en la captació d'espais, en la tria d'enquadraments, la qual cosa el du a treballar per a l'Exposició de Barcelona. Segons les Actes de la Junta Directiva, Roisin veu aprovat el cobrament dels seus primers clixés el 28 de juliol de 1916. Les seves imatges corresponen als anys dels moviments de terres més grans. El seu compromís amb la tasca ingent de transformació pot copsar-se en els enquadraments, on sovint l'home empeteix davant l'enormitat de la feina, però la importància de l'obrer com a element transformador queda palesa en els únics retrats de treballadors presents a la col·lecció, fets l'agost de 1917, i en fotografies on el treball humà és protagonista. També abunden les fotografies de registre, correctes imatges descriptives d'indrets en procés de canvi o ja refets. La seva participació acaba cap a finals de 1919, malgrat que el tornarem a trobar en un reportatge de l'Exposició del Moble, l'any 1923.

Emili Godes Hurtado^{iv} és el fotògraf que pren el relleu l'any 1919, i s'inicia amb un reportatge datat el novembre, quan moltes de les grans obres ja estan realitzades. Això li permet buscar enquadraments no només descriptius, sinó també altres en els quals les construccions tinguin un pes important en la disposició de volums de la composició. Singularitza els seus positius a través del viratge de les còpies. L'any 1920 és el que rep més encàrrecs. El coneixement del medi i la seva afició als concursos el fa presentar-se al concurs fotogràfic organitzat per l'Exposició l'any 1921, on obté un premi amb una col·lecció anomenada "Montserrat" en homenatge a la seva filla. Aquell mateix any és l'únic fotògraf que apareix a les Actes de la Junta, la qual cosa li atribueix l'autoria de les fotografies de 1921 que figuren als àlbums. La participació de Godes als reportatges de Montjuïc acaba l'any 1922, però la seva empenta el va dur a participar en la creació de l'Agrupació Fotogràfica de Catalunya, per a la qual és escollit com a vocal a la primera junta el 16 de juny de 1923. Emili Godes era, fins ara, conegut per les macrofotografies de plantes i animals que va realitzar cap als anys trenta, afins a l'ideari europeu de la "Nova Objectivitat". Les fotografies dels àlbums permeten descobrir la seva primera faceta fotogràfica.

La relació de fotògrafs que es desprèn de l'observació dels àlbums es completa amb altres professionals com Josep M. Sagarra, autor de 6 reportatges fins a finals de 1922, o Alexandre Merletti, del qual trobem 3 reportatges fins a l'any 1920. Ambdós autors, inscrits dins les primeres generacions de fotoperiodistes catalans, tenien una llarga trajectòria en els mitjans impresos. Del fotoperiodista Frederic Ballell hi ha una fotografia de les obres dins els àlbums, publicada també a la revista *Il·lustració Catalana*^v. Aquest fet, i que en els àlbums apareguin algunes pàgines amb retalls de revistes il·lustrades, ens parla de la intenció documental dels dirigents de l'Exposició en realitzar-los.

Al costat dels fotògrafs esmentats, figuren uns altres professionals molt menys coneguts. Sebastià Jordi Vidal fa tres reportatges entre el 1918 i el 1922, i participa en els concursos de 1918 i 1921. Membre del Centre Excursionista de Catalunya des de l'any 1921, l'any 1923 passa a formar part de la Junta Directiva de la naixent Agrupació Fotogràfica de Catalunya, amb el càrrec d'assessor tècnic. Els Hermanos Cruz figuren amb el nom de la seva empresa, La Mundial Fotográfica, en reportatges datats el 1917 i el 1918. El fotògraf

Martín Falcó va fer tres reportatges durant l'any 1918, any en què també va participar al concurs fotogràfic. A. Marín realitza un reportatge de la visita dels infants reials el 1920, i aquell mateix any, Artur Ferran apareix com a autor d'unes fotografies de les obres. En resum, aportacions puntuals que completaven el conjunt de documentació que interessava a la Junta.

Les fotografies guanyadores dels concursos que va anar organitzant la Junta de l'Exposició com a complement de les festes populars quedaven en propietat i s'incorporaven com a eina de documentació als àlbums de registre fotogràfic. El dia 30 de juliol de 1918, el jurat va resoldre els guanyadors del concurs d'aquell any d'entre els 50 treballs presentats: Martí Falcó, els senyors Ramos i Vendrell, Sebastià Jordi, Rambla i Cia, Amadeu Serra, Frederic Juandó, Jorge Vidal i Martí Mañé. El jurat del concurs fotogràfic de 1921 va decidir que els treballs premiats (d'entre un mínim de 34) eren els de Sebastià Jordi Vidal, R. Carrera i Eusebio Pons, i van tenir premi d'indemnització els d'Emili Godes Hurtado, Juan Artigas Carbonell, Jacinto Villanueva, Amadeo Serra i Fargas, Jose Banús Moragas i Carlos F. Bonell, Lluís Espadaler, José Escayola, Martín Duposo, més unes col·leccions d'autor anònim amb els lemes "Grans Festeigos" (sic), "Gran com jo" i "Luz". La mirada d'aquests fotògrafs incidia a mostrar l'ambient de festa i d'apropiació de Montjuïc per la societat, però també a presentar els aspectes més elogiosos de les obres fetes.

L'arribada, l'any 1922, de Carlos Pérez de Rozas^{vi} com a fotògraf en plantilla de l'Exposició va fer minvar de manera notable la presència d'altres fotògrafs en la realització de reportatges fins a l'obertura de la mostra el 19 de maig de 1929. La seva tasca de seguiment sistemàtic del creixement dels palaus i fonts es compagina amb la realització de reportatges de visites i inauguracions, en uns anys de gran producció i difusió que li van atorgar el títol de "fotògraf oficial de l'Exposició de 1929".

Rafel Torrella
2007

ⁱ *Exposición Internacional de Barcelona. Copia autorizada de las actas de las sesiones celebradas por la Junta Directiva durante el período anterior al Estatuto de la Exposición, establecido por Real Decreto de 9 de Abril de 1926.* Volum I, anys 1913-1916; volum II, anys 1917-1918; volum III, anys 1919-1920; volum IV, anys 1920-1922.

ⁱⁱ Josep Brangulí i Soler, 1879-1945. Vegeu *Capçalera*, núm. 1, abril 1989. "Josep Brangulí i Soler", per Josep Cruañas. El seu fons es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

ⁱⁱⁱ El seu nom real era Lucien Roisin Besnard, nat a París l'any 1876. Albert Benzekry, Ernest Boix, *La Garriga. Targetes postals antigues*, Llibres a Mida SL, Barcelona, 2006, on apareix l'article "Lucien Roisin Besnard – Biografia", a càrrec de J. A. Hidalgo, J. R. Urbano i E. Boix.

^{iv} Emili Godes Hurtado, 1895-1970. Vegeu *Primer acte. La fotografia al museu*. MNAC. Barcelona 1997.

^v Vegeu *Frederic Ballell, fotoperiodista*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona 2000. El seu fons es troba a l'AHCB-AF.

^{vi} Carlos Pérez de Rozas i Masdeu (1893-1954). Vegeu *Capçalera* núm. 8, desembre 1989. "Carlos Pérez de Rozas i Masdeu", per Josep Cruañas. També "Pérez de Rozas". Ed. Lunwerg. 1997. El seu fons es troba a l'AHCB-AF.